

Otázka: Obyvatelstvo a sídla světa

Předmět: Filozofie, Společenské vědy

Přidal(a): L.

FILOSOFIE MODERNY -> od poloviny 19.století - dodnes

- Posledním klasickým filosofem byl **Georg Wilhelm Friedrich Hegel**

Typické znaky filosofie v 19. století

- **Pluralismus** - už neexistuje jediná „vládnoucí“ filosofická škola -> nyní obrovské množství názorů, směrů - nenajdeme zde nějakou jednotící filosofickou školu -> řada filosofů odmítala vytvořit nějakou školu
- **Příklon k iracionálně antropologickému proudu** - člověk a jeho starosti
  - Svět se zrychluje a modernizuje - filosofové se na to snaží reagovat -> řeší otázky smyslu existence (co nás tíží, proč máme úzkosti a deprese): existencialismus
- **Filosofie už není královnou věd** - dáno vědeckým pokrokem (vědy se specializují - postupem času se od filosofie odlučuje psychologie, která dřív byla součástí filosofie, vznik dalších samostatných věd)

Kolébka filosofie: Německo a Francie

SCIENTISTICKY ORIENTO VANÉ SMĚRY

POZITIVISMUS

- Vychází z programu pozitivní filosofie
  - Program spočívá v tom, že se přeměněná filosofie (která se řídí vědeckým poznáním) má stát nástrojem společenské reorganizace (přeměny společnosti)
  - Jde o to, jak lépe dosáhnout lepší budoucnosti pro lidstvo
  - Přírodní vědy (ne humanitní) jsou nositeli pokroku
- Představitel: **G. MASARYK**
- Pozitivismus je **antimetafyzický a antimaterialistický směr** (vyčleňuje se metafyzice a tradiční filosofii, které nejsou podloženy na vědeckých základech)
  - Vědecké poznání se má podle pozitivistů rozšířit do všech věd -> redukce filosofického poznání na oblast gnoseologie
  - Podle pozitivistů se máme zabývat skutečným, zbavit filosofie metafyziky (která je nesmyslná)
  - Nelze dojít k absolutnímu poznání - můžeme se k pravdě jen přibližovat a zkoumat jen vztahy, ne podstaty
- Zakladatel pozitivismu a sociologie: **August COMTE**

* **další sociologové:** Max WEBER, Karl MARX

AUGUSTE COMTE (1798-1857)

- **„Filosofii je třeba změnit dříve než svět.“**
- Francouzský filosof a sociolog
- Původní označení pro **sociologii** - **sociální fyzika** (chtěl použít přírodní vědy na studium společnosti)
- **Sociologie** = věda o společnosti
  - Rozdělení **sociologie**
    - **Sociální statika** - řeší podmínky, existenci a řád společnosti (př. řeším rodinu v roce 2024)
    - **Sociální dynamika** - řeší vývoj společnosti (př. srovnávám rodiny v 19. a 20. století)
- Dílo: **Kurz pozitivní filosofie**
  - Podle A. Comta lidstvo prochází 3 zákony o vývoji lidstva - Zákon 3 stádií:
    - **1. stádium - teologické (primitivní)** - v tomhle stádiu člověk podléhá mýtům, hledá absolutní poznání u Boha, z hlediska poznání a vývoje člověka se jedná o „dětský věk“
    - **2. stádium - metafyzické (abstraktní)** - v tomhle stádiu už člověk

nepodléhá mýtům, ale filosofuje, konstruuje různé teorie - „mladistvý věk“

- **3. stádium - vědecké (pozitivní)** - nejvyšší stádium; základem toho, jak si člověk vysvětluje svět je vědecké poznání - „mužný věk“; uvědomuje si, že není možné dosáhnout absolutního poznání -> člověk by se měl ale snažit o co nejpřesnější poznatky

- Největším nedostatkem podle něj je, že máme rozdílné názory -> je potřeba sjednotit
- Varoval před revolucemi - jsou nebezpečné (př. VFR), protože nabourávají řád, harmonii společnosti -> hrozí, že se kvůli revoluci společnosti rozštěpí víc než předtím
- Byl proti náboženství, ale propagoval **náboženství humanity** (předmětem úcty není Bůh, ale lidstvo)

MARXISMUS

KARL MARX (1818-1883)

- „Filosofové svět jen různě vykládali, jde však o to jej změnit.“
- Německý filosof historik, ekonom, právník, sociolog
- Pocházel z rodiny rabína (žid), jenž konvertoval ke křesťanství
- Stal se novinářem - analyzoval moderní průmyslovou („buržoazní“) společnost -> kritizoval ji ve svých článcích -> vedlo to k cenzurním zásahům -> musel se uchýlit do exilu ve Francii a Belgii
- Se svým přítelem a zároveň mecenášem, **Friedrichem ENGELSEM** vypracoval základy teorie komunismu - **Komunistický manifest**
- Byl ovlivněn NKF, klasickou ekonomikou, utopickým realismem

• MARXOVA FILOSOFIE

- Dílo: **Kapitál**
- s Hegelem sdílel toto: historie je proces, dějinný optimismus - svět se vyvíjí k lepšímu, změna přináší pokrok, historie má smysl a cíl

Dialektický materialismus

- prvotní je hmota nad duševnem - tvrdil, že změna v materiálních podmínkách vede ke změně myšlení, resp. duchovno a myšlení jsou závislé na hmotných podmínkách -> změna společnosti může podle něj proměnit následně i myšlení člověka
- prohlašuje, že konečný stav bez konfliktů (k němuž se dospívá na konci procesu, není blažeností ducha (jež se navrácí sám k sobě - Hegel), ale dokonalou společností, kde každý harmonicky pracuje pro dobro většího celku
- Hegel: idealistické pojetí dějin, základ: duch
- Marx: materialistické pojetí dějin, základ: hmota

Historický materialismus

- Hnacími silami veškerého vývoje ve společnosti jsou ekonomické podmínky a třídní boj -> způsob, jak lidé produkují a distribuují věci, určuje, jaká společnost bude a jak se bude vyvíjet. Třídní boj, konflikt mezi lidmi (dělníky - pracující a kapitalisty - ti jenž vlastní výrobní prostředky) hraje klíčovou roli ve změnách lidstva -> lidé se snaží změnit podmínky, ve kterém žijí -> revoluce
- Hlavní hybná síla dějin je nenávisť společenských tříd

• NÁBOŽENTSVÍ

- Marx jako materialista nevěřil v ducha a duši, jako ateista potvrzoval názory L. Feuerbacha, že Bůh je jen lidskou projekce - protože se v tomto světě lidé cítí bezmocní, vytvořili Boha, aby jim pomáhal
- Náboženství považoval za opium lidstva, které přináší pouze iluzi štěstí -> zabraňuje to pokroku (lidé místo toho, aby své řešili problémy, spoléhají se na Boha - nedochází ke třídnickým bojům - žádné revoluce)

• Marxovo pojetí dějin

- Dějiny jsou dějinami třídních bojů - otroci bojují proti otrokářům, poddaní proti feudálům, dělníci proti kapitalistům -> dějiny vykořisťování

SMĚRY V OPOZICI KE SCIENTISMU

VOLUNTARISMUS

ARTHUR SCHOPENHAUER (1778-1860)

- Německý filosof pesimismu a voluntarismu
- Syn gdaňského velkoobchodníka -> díky tomu cestuje a poznává svět
- díky svému otci, který mu zajistil zázemí, se mohl plně věnovat filosofii
- Osobnost: samotář, mizantrop (člověk, který se straní lidí), pesimista
- Chorobný vztah z pronásledování
- Složitý vztah k ženám
- Považoval se za neuznalého filosofa
- Anti-hegelovský - stavil se proti Hegelovi, odpor k filosofii ducha
- Po revolučním roce 1848 - moment, kdy Schopenhauer dosáhne uznání - intelektuálové se přiklání k jeho filosofii pesimismu

SCHOPENHAUEROVA FILOSOFIE

- Ovlivnil jej Immanuel Kant, Platón, indické směry - hinduismus, buddhismus, které mají negativistický pohled na svět (svět není slast, ale strast)
- Dílo: ***Svět jako vůle a představa*** (1818)
  - Úvodní věta v této knize, která shrnuje to poznání: „Svět je moje představa...“
- **VOLUNTARISMUS**
  - Voluntarismus je přesvědčen, že základním hybatelem není duch (HEGEL), práce či hmota (MARX), ale vůle
    - Vůle je nevyčerpatelná, nelze se jí zbavit (jedině sebevraždou - to ale není cesta), dělá si s námi, co chce - pokud ji nezvládneme, stáváme se jejím otrokem; tlačí nás, abychom chtěli stále více
  - Svět není sebepoznáním ducha, ale sebepoznáním vůle
  - Svět „věcí o sobě“ (nám nedosažitelný) = objektizovaná vůle - vůle si člověkem dělá, co chce
  - Svět „věcí pro nás“ = moje představa na svět (tlačena a dána vůlí)

- vůle je čistě daná na subjektu -> introspektivní pohled na svět (máme se zamyslet nad světem a nad sebou)
- dílo: **Etika pesimismu**
  - Optimismus = zvrácený způsob uvažování
  - Člověk = ubohý egoista, kterému záleží na sobě a sobeckém uspokojení, není rozumný
  - život je marnost nad marností - Jak ale z toho ven?
    - Cesta, jak zmírnit tlak vůle, stres
      - **Estetická cesta**: stát se umělcem, nechat život plout
      - **Asketická cesta**: odříkavý způsob života (tzn. že se člověk zřekne všech požitků radosti života)
      - **Filosofická cesta**: stát se filosofem (který má povědomí o všem)

FILOSOFIE ŽIVOTA

FRIEDRICH NIETZSCHE (1844-1900)

- Německý filosofující básník
- Lze ho zařadit mezi nejvlivnější osobnosti v 19. století - vedle Karla Marxe a Sigmunda Freuda
- Přezdíván **jako filosof s kladivem** -> symbolicky rozbíjí veškeré tradice, přehodnocujeme veškeré hodnoty
- Představitel **filosofie života**
- Vyrůstal v protestantské rodině, původně se měl stát farářem
- Otec a bratr zemřeli -> žije v čistě ženské domácnosti - měl problematický vztah se svou matkou a sestrou -> vymezuje se vůči ženám
- Láska k psychoanalytičce ruského původu - Lou Andreas - Salomé
- Profesor filologie (věda zkoumající jazyk) na univerzitě v Basileji
- Ze zdravotních důvodů opouští univerzitu, cestuje po Evropě a píše velká filosofická díla - díla píše i ve svém špatném zdravotním stavu
- 1889 - ozdravný pobyt v Turíně -> tam dochází k nervovému zhroucení -> po zbytek života nemocný
  - Strážkyně jeho odkazu se stává jeho sestra - vydala jeho díla, založila archív
- Inspirátor nacismu - Hitler: „**Člověk musí tohoto velkého a znamenitého muže milovat, znát ho dobře tak jako já.**“

- Miloval hudbu Richarda Wagnera – bez hudby by byl život prázdný

NIETZSCHEOVA FILOSOFIE

- Kritizuje dosavadní tradice myšlení (pilíře, na kterých stojí naše dosavadní myšlení) – kritizuje Sokrata a Platóna (který místo toho, aby se zaměřil na tento svět, tak si vytváří nadpozemský svět -> křesťanství) – církev utlumovala vůli k moci lidí (tím pádem i jejich žití) – metafyzické spekulace jsou ideologií, která slouží, aby slabí jedinci či skupiny, aby ovládali zdravé a silné
- 3 období:
  - **1) Schopenhauerský vliv** -> Voluntarismus Nietzscheho
    - Schopenhauer: vůli nedává žádný směr
    - Nietzsche: vůli dává jasný směr – vůle k moci (ovládat nebo být ovládán)
    - Díla:
      - **Zrození tragédie z ducha hudby,**
      - **Nečasové úvahy** – v ní najdeme esej: **O užitku a škodlivosti historie pro život** -> kritizuje zde akademický pohled historiků (kteří píšou jen o nějakých faktách) -> historie by nám měla dávat ponaučení, nejen fakta
  - **2) Pozitivistické období**
    - vůle k moci je vztažena k vědě
    - zamiluje se do vědeckého poznání – propracovává koncept vůle k moci
    - díla: **Lidské, příliš lidské, Radostná věda**
  - **3) Zarathustrovské období**
    - Zpracovává svůj vlastní, originální koncept
    - Díla:
      - **Tak pravil Zarathustra aneb Kniha pro všechny a pro nikoho**
      - **Mimo dobro a zlo** – řeší tam morálku
      - **Antikrist**
      - **Genealogie**

> **Zrozená tragédie z ducha hudby** – Svět je tvořen ze dvou principů (vlivů)

- **Apollinský princip** – Nietzsche ho propojuje s výtvarným uměním, princip míru a řádu, klidový, rozumový, intelektuálový, mravně čistý -> převažuje-li apollinský – život je nudný
- **Dionýský princip** – Nietzsche ho propojuje s hudbou (živelná), princip zničení, vášnivý, nespoutaný, smyslný

* Jediný národ, který dokázal ty principy držet v rovnováze byli Řekové (Řekové to dokázali v divadle – tragédiích, antických dramatech)

> **Idea věčného návratu**

- Útočí na myšlenku osvícenství – myšlenku pokroku
- mám žít tady a teď, nedoufat v ráj po smrti, protože se život bude opakovat -> život není jen dobrý, musíme žít i s tím špatným, co nám přinese
- Křesťanská morálka dělá z člověka slabocha (člověk totiž jedná podle předem daných schémat – musí se ale sám rozhodovat), též odsoudil platónskou víru v nějaký lepší, skutečnější svět – odsoudil tím veškerou metafyziku, která popírá život – lidé místo toho, žili tady a teď (užívali si ho), tak jen čekají a přežívají

> **Rozměry vůle k moci (máme dvojí morálku)**

- Morálka pánů (silných) – vlastnosti: neohroženost, zdraví a hrdost-> tato morálka vede k budování vůle k moci; že máme žít nebezpečně
- Morálka otroků (slabých) – vlastnosti: slabost, utrpení, pokora; původci: křesťanství, Sokrates, Platón

* Nietzsche se pozitivně vyjadřuje ke kosmologickému období – hlavně Hérakleita

> **Současnost -> nihilismus**

- Tvrdí, že lidé ve společnosti vědeckého pokroku, jsou slabší než kdy předtím
- Život bez hodnot, upadá doba a kultura -> lidé netouží po životě, ale nebytí (ač odstříhli

Boha, touží po tom, aby rychle zemřeli a přišel další svět, který je spasí) -> „**Bůh je mrtev.**“

„**Bůh je mrtev.**“

- Znamená to, že Boží moudrost již nepomáhá -> křesťanství a obecně náboženství obecně ztratily svou sílu a vliv moderní společnosti -> tím vyjadřuje názor, že lidstvo se stalo nezávislejším na náboženství a musí hledat způsoby, jak najít smysl a hodnoty ve světě bez náboženského vedení.
- Ač jsem odstříhli Boha, ale stále žijeme v jeho stínu (nemůžeme se vymanit z té otrocké morálky)
- Jak se dostat z nihilismu? Přehodnotit dosud zažité hodnoty, tradice - cesta přehodnocování je panská morálka, která vede k vybudování nadčlověka.

„**Člověk je něco něco, co má být překonáno.**“

- V díle **Tak pravil Zarathustra** tvrdí, že člověk by měl usilovat o překonání svých omezení, konvenčních a morálních hodnot a předsudků, aby dosáhl vyššího stupně existence a vědomí -> vrací se k původní morálce

„**Člověk je provaz mezi zvířetem a nadčlověkem - provaz nad propastí.**“

- **Proměny ducha (velbloud -> lev -> dítě)**
  - **Velbloud** - symbolizuje tradiční hodnoty
  - **Lev** - symbolizuje vymanění se z tradice -> svoboda
  - **Dítě** - symbolizuje nadčlověka (naturalistická, původní morálka)

PRE-EXISTENCIALISMUS

SOREN KIERKEGAARD (1813-1855)

- Dánský myslitel, předchůdce existencialismu, křesťanský filosof
- Křehké zdraví, stal se terčem bulvárů kvůli jeho kritikám

- Osobní život - „peklo“ - zemřeli mu ti nejbližší (sourozenci, matka) a vychovává ho otec
  - Tvrdí, že neštěstí je způsobeno tím, že jeho otec proklel Boha
  - Podivná výchova otce -> nechodil ven, zůstával doma -> melancholie, rozvoj představivosti
- Kritizoval Hegela, moderní společnost, církev a teology
  - Není to tak, že by kritizoval náboženství jako takové, ale spíš jako instituci a vyznavače náboženství
    - Kládí důraz na to, že skutečná víra je spočívá ve vnitřním požitku
  - Předchůdce existencialismu - otázku bytí prokládá s existencí člověka
    - Být = existovat - chci, můžu, trpím, miluji...
    - Člověk je něco, co se stává, uskutečňuje, naplňuje - není zrozen hotový
  - Hybná síla našeho jednání je náš vnitřní pocit - úzkost, strádání
  - Psal pod pseudonymy

KIERKEGAARDOVA FILOSOFIE

• 2 základní témata:

- Existenciální analýza lidského života - co znamená být, existovat
- Analýza pojmu Boha

• Rozlišuje 3 stádia existence / individuálního života / cesta k cíli

• estetické stádium (nejnižší)

- stádium založené na okamžiku
- orientuje se na přítomnost a smysly
- je to život bez cíle, kdy člověk naplňuje své vášně-> člověk naplňuje vášně, a pak další a další... -> výsledkem je ale nudný život a nenaplněná touha (která je nekonečná)
- ztělesněním tohoto stádia Don Juan - vášeň

• etické stádium

- v tomhle stádiu hledá člověk sám sebe ve vztahu k okolí
- nežijí již okamžikem, ale povinností
- orientuje se na rozum (řeším, co je správné/nesprávné)
- ztělesněním je úředník (byrokrat) - povinnost

• náboženské (religiózní) stádium

- lidskost vs božství

- Víra jako taková není něco, co lze objektivně dokázat -> můžeme ji poznat jedině „**skokem víry**“ mimo racionálně, mimo objektivitu, do nejistoty
- Ztělesněním je Abraham (muž víry) - víra
- Tohle stádium není pro každého
- Pokud neuspějí ve třetí stádiu, čeká mě život jako permanentní strast a úzkost, větší utrpení

* Kierkegaardův Bůh - Bůh strachu

- Spisy: **Současnost**
  - Současnost = doba zoufalství
  - V moderní společnosti se stává člověk publikem neboli veřejností
    - Hlavním znakem publika je nezávazné (bezduché) tlachání, univerzace hodnot (každý přemýšlí stejně)
    - Vše bezprostřední zaniká pod nadvládou srozumitelnosti
    - všichni si myslí totéž, a souhlasí s něčím, k čemu nemají vnitřní vztah

PRAGMATISMUS

- Filosofický směr vznikl na přelomu 19. a 20. století
- Z řeckého slova **pragma** = čin, jednání
- Upřednostňuje užitek, zisk, výsledek a úspěch nad ostatními hodnotami
- Přiznává rozmanitost pravd, kde pravdou je to, „co nejlépe pracuje pro nás, to co vyhovuje životu
- Každé přesvědčení slouží jako návod k činnosti
- Pojetí pravdy: pokud mi umožňuje dosáhnout cíle -> je to pravda; pokud ne -> je to nepravda
- Zakladatel pragmatismu: **William JAMES** - vycházel z myšlenek **S. PEIRCE** (vedl slovo pragmatismus do filosofie)
  - Zdůrazňuje subjektivní užitečnost jako pravdivostního kritéria

„Co je pro mne užitečné, je pravdivé.“

* Analogie „**ztracený člověk v lese**“

- Člověk je ztracen v lese a stojí před dilematem - v dáli vidí světlo - má zůstat

nebo jít za ním? -> pragmatická cesta, která nás má dostat ven + podle W. Jamese je důležité věřit v to, že nás ta cesta vyvede ven (pokud věří, ten cíl se stává pravdou)

- **John DEWEY** - zakladatel **pragmatické pedagogiky** -> učení se skrz řešení problémů (praxe, aktivita) na úkor biflování
  - Dítě představuje v pedagogice „slunce“, okolo kterého se má soustřeďovat pedagogický proces, učitel je pouze průvodcem
  - Základní požadavky na učení:
    - **výchova má pocházet ze zájmu dítěte a jeho praktické zkušenosti**
    - **výchova čerpá podněty a prostředky jak výchovné, tak i učební ze společenství**
    - **demokratická výchova vede ke zlepšení životní, duchovní a hmotné úrovně**
- V Evropě měl filosofickou odezvu především v Anglii
- Ovlivnil Karla Čapka

FILOSOFIE VĚDY

- **Vývoj vztahu mezi filosofií a vědou (názory)**
    - 1. Filosofie je služkou vědy
    - 2. Filosofie předpokládá výsledky věd a zpracovává je v syntézu
    - 3. Filosofie a věda jsou autonomní
    - -> 4. pohled na filosofii - filosofie a věda se navzájem doplňují (filosofie nutí vědy kriticky zkoumat své postupy, hledat k nim alternativu)
- * Heisenberg - princip neurčitosti

A. Einstein - teorie relativity

NOVOPOZITIVISMUS

- Redukuje filosofii na pečlivou analýzu jazyka
- Výpověď o realitě by se měla co nejvíce podobat realitě
- Cílem novopozitivismu je odstranit nejasnosti a nesrozumitelnost jazyka

LUDWIG WITTGENSTEIN

- Dílo: Traktát - „O čem nelze mluvit, o tom se musí mlčet.“
  - Některé otázky jsou mimo dosah jazyka a nemohou být smysluplně diskutovány nebo vyjádřeny slovy, protože je jazyk omezený
- Formou novopozitivismu je **LOGICKÝ POZITIVISMUS**
  - Vídeňský kroužek: Rudolf Carnap
  - Cíl logického pozitivismu: převést a redukovat vědecké pojmy a výroky na empirické
  - Využívala se metoda **VERIFIKACE** (=ověření)
    - Experimentální verifikace - na základě experimentu ověřím pravdivost
    - Logická verifikace - použiji logiku, abych ověřil pravdivost
- V opozici k logickému pozitivismu je **KRITICKÝ RACIONALISMUS**

KARL RAIMUND POPPER

- Filosof vědy, matematiky, fyziky
- Ovlivněn K. Marxem, S. Freudem
- Zlom myšlení nastal ve chvíli, kdy se účastnil přednášky Einsteina (teorie relativity)
- Cílem je dokázat nesprávnost druhých, ale i svých názorů -> bavit se se svými oponenty, hledat informaci, která vyvrátí mé přesvědčení -> metoda **FALZIFIKACE** (zjišťování (ne)pravdivosti výroku/domněnky)
- Věda je podle kritických racionalistů evoluční proces v překonávání -> tím naše poznání roste a vyvíjí se

Problém -> Hypotéza -> Dedukce -> Test

THOMAS KUHN

- Dílo: ***struktura vědeckých revolucí***
- Klíčové slovo: paradigma

* anomálie = porušení přirozeného stavu, něco, co jde proti doposud stanovenému zákonu

Paradigma = je pravidlo, ze kterého vše vychází

Vědecká revoluce = tradiční úsilí vědy si je předchůdcem vlastní změny

Na jakém příkladu prezentuje Kuhn svou teorii? - objevení kyslíku